

CEZA İNFAZ SİSTEMİ VE DENETİMLİ SERBESTLİK

Dr. Cengiz APAYDIN*
Hasan KAPLAN**

Öz

Denetimli serbestlik 19.yüzyılın sonlarında Anglosakson ülkesi olan Amerika'da doğmuş, bugün Kıta Avrupa'sı başta olmak üzere dünyanın çeşitli bölgesinde değişik usullerde faaliyette bulunmaktadır. Denetimli serbestlik, insan haklarına saygı, dürüstlük ve kararlılık çerçevesinde aşağılayıcı, onur kırıcı veya küçük düşürücü davranışlardan uzak duran bir yaklaşımı benimseyerek ceza adalet sistemimizin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Onarıcı adalet ışığında insan haklarına olan saygının ve cezaların bireyselleştirilmesi ilkesinin ortaya çıkması ile başlayan süreçte sadece mağdur üzerinden orantısız cezalandırma anlayışı yıkılmış, toplum odaklı, toplumun daha sağlıklı bireylerle daha iyi korunabilmesi için suçlunun kendisi ve ailesi açısından rehabilite edilerek sosyalleştirilmek suretiyle topluma yeniden kazandırılması amaçlanmıştır. Modern hukukta ceza artık bir öğ alma veya ödettirici işlevlerinden uzaklaşmış, bir eğitim aracı haline dönüştürülmek suretiyle sosyalleşme aracına dönüşmüştür. Son yıllarda insan haklarını önceleyen denetimli serbestlik uygulamaları ceza infaz sisteminde önemli bir noktaya gelmiştir. Denetimli serbestlik, kapsamı ve uygulama alanı genişleten mevzuat değişiklikleri ile birlikte daha çağdaş ve insani olan infaz rejimleri kapsamında elektronik takip sisteminin kullanımının yaygınlaşması, hükümlülerin uzmanlaşmış bir değerlendirmeye tabi tutulmaları, bu değerlendirme neticesinde bireysel ihtiyaçları ve risk durumlarına göre eğitim ve iyileştirme programlarına alınması gibi pek çok uygulama ile denetimli serbestlik etkin, hızlı ve sistematik bir yapıya kavuşmuştur. Etkinliğinin ve uygulama alanının genişlemesi “denetimli serbestlik” sistemini daha güçlü kılmakla birlikte, değerlendirmelerin ve hedeflerin belirlenmesine imkân sunmaktadır. Denetimli serbestlik insan hakları ve barışın gelişmesine hizmet eder.

* Cumhuriyet Savcısı, e-posta: apaydin.cengiz@gmail.com

** İnfaz Koruma Memuru ve İstanbul Aydın Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, e-posta: hsnkpln34@gmail.com

Çünkü suç toplumsal barışın bozulmasıdır. Sosyalleşmesi için faile bir fırsat verilerek toplumsal barışın yeniden sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Denetimli Serbestlik, Cezaların Bireyselleştirilmesi, Rehberlik Çalışmaları ve Rehabilitasyon, Ceza Soruşturması*

Prison System and Probation

Abstract

Probation aroused in America which is an Anglo-Saxon country, at the end of the 19th century and today it is active in different ways in various regions of the world mainly in continental Europe. Probation has become an indispensable part of our penal system by assimilating an approach that avoids humiliation, degradation, insulting behaviors within the framework of respect for human rights, honesty and stability. In the light of restorative justice, in the process which starts with the personalization of the respect for human rights and punishments, the disproportionate punishment which was only for the victim was brought to an end, and by rehabilitating the offender and his family and by making them socialize in order to protect the society with healthier individuals and regaining them, is aimed. In contemporary law, punishment has now become distant from the functions of revenge or “making someone pay for it”, and has transformed into a tool of social activity by being used as an educational tool. In recent years, the applications of probation which gives priority to human rights have come to an important spot in the penal system. Probation has come together with an effective, fast and systematic structure thanks to many applications such as pervading the usage of electronic tracking system which is more modern and more humanistic, subjecting the convicts to specialized evaluation and regarding these evaluations, taking them in education and improvement programs considering their personal needs and risky circumstances. With the expanding of its activities and the field of its applications, probation system has become stronger and capable of determining the evaluations and goals. Probation serves for the improvement of human rights and peace, for crime is a corruption of social peace. It is aimed to give opportunity to the perpetrator in order for him to socialize and therefore regaining social peace.

Keywords: *Probation, Individualization of Penalties, Guidance and Rehabilitation, Criminal Investigation.*

I. Genel Olarak

Suç, kanuni tipe uygun hukuka aykırı kusurlu eylem demektir. Genel anlamıyla ceza ise, suç karşılığında uygulanan bir yaptırımdır. Ceza, yapılan kötü bir eylemin karşılığıdır. Ceza, suç karşılığında devlet tarafından uygulanan, acı ve ıstırap veren bir yaptırım çeşididir ve toplum düzeni bakımından gereklidir¹. Suç işlendiğinde, suçu işleyen kişiye bir yaptırım uygulanır. Devlet, bireylerinin haklarını korumakla yükümlüdür ve bunun için bireylere ödevler yükler. Kişiler bu yükümlülüğü kendiliğinden yerine getirmese, devlet, bu yükümlülüğü yerine getirmek ve hukuk düzenini sağlamak amacıyla, hukuka aykırı davranışlar karşılığında hapis cezası, para cezası ve güvenlik tedbirleri gibi belirli zorlayıcı önlemler alır. Çünkü hukuk eylemleri ve eylemleri yaptırım haline getiren kurallardan oluşur. Hukuk kuralları da yaptırıma dayalıdır. Yaptırım, hukuk kurallarının verdiği emirlere karşı gelindiğinde kanunlar çerçevesinde bu emirlerin yerine getirilmesi için kullanılan devlet gücüdür².

Ceza, yapılan kötülüğün karşılığı, yani bedeli olduğundan geçmişe, ayrıca önleme fonksiyonu bulunduğu geleceğe yöneliktir. Geleceği koruma altına alır. Cezalar tarihi süreç içinde insancıllaşmış yani toplumların kültür düzeylerine paralel olarak şiddetini kaybetmiştir. Çağdaş ceza hukukunda ceza kanunlarında suç karşılığında öngörülen cezaların şu özelliklere sahip olması gerekir: Ceza, insan onuruyla bağdaşır olmalıdır. Birçok uluslararası sözleşme ile işkence ve insan onurunu kırıcı kötü muamele yasağı kabul edilmiştir. Ceza, kanuni olmalıdır. Kanunla gösterilmeyen keyfi cezalar yaratılmamalıdır. Ceza, kusurun ağırlığıyla orantılı olmalıdır. Ceza, faydacı yani ıslah edici olmalıdır. Ceza, kişisel olmalıdır; suç işlememiş olan kişileri etkilememeli veya kişiler üzerinde doğuracağı yan etkiler en aza indirilmiş olmalıdır. Cezaların uygulanmasında da eşitlik ilkesine uyulmalıdır. Aynı suçu işleyen herkes aynı ceza ile cezalandırılmalıdır. Cezanın bireyselleştirilmesi sonucunda aynı suçu işleyenlere farklı ceza verilmesi, eşitlik ilkesinin ihlali olarak kabul edilmez. Ceza, bölünebilir ve dolayısıyla adli hata yapıldığının anlaşıldığı hallerde tamir edilebilir olmalıdır. Ceza, ceza muhakemesi sonucunda yargı organları tarafından verilmelidir. Ceza, son çare olmalıdır. Düzeni bozan bir fiil karşısında diğer hukuk dallarının yaptırım türleri yetersiz kaldığında ceza hukuku devreye girmelidir³.

¹ Çınar, Ali Rıza, *Türk Ceza Hukukunda Cezalar*, Ankara 2005, s. 6.

² Esener, Turhan: *Hukuk Başlangıcı Dersleri*, Alkım Yayınevi, 1998, s. 127.

³ Zafer, Hamide, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Beta Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 478.

Suç ve ceza kavramları, insanlığın topluluklar biçiminde yaşamaya başlamasından itibaren tartışılan iki kavramdır. “Suç, cezasız kalmaz.” yargısı, bir dizayn şekli olarak toplumsal düzenin sağlanması açısından ilkel topluluklardan başlayarak günümüz modern toplumlarına kadar geçerliliğini korumaktadır.

Faillerin hapsedilerek özgürlüklerinin bağlanması bir caydırıcılık unsurudur. Bu bakış açısı doğrultusunda ceza infaz kurumlarının artırılması ve bu kurumlarda çalışacak yeni personellerin istihdam edilmesi gerekir. Bu durum beraberinde daha fazla maliyet getirmektedir ancak artan maliyet bu bakış açısının en önemsiz getirisi olacaktır. Mahkûmların sadece özgürlüklerinden mahrum edilmek suretiyle gerçekten rehabilite edilememesi, tahliye sonunda psikolojik ve fizyolojik olarak yıpranmış mahkûmların tekrar toplumsal yaşama uyum sağlayamamaları, ıslah edilememeleri nedeniyle sonuç olarak tekrar suç işlemeleri ve dolayısıyla suç döngüsünün faile ve topluma verdiği zararlar açıktır.

Suç işleyen kişilere insanlık onuruna yakışan yöntemlerle cezalar verilmelidir. İlkel dönemlerde uygulanan “kısasa kısas” anlayışının yansımalarıyla suç işleyen kişiye ağır bedeller ödetmek en az suçun kendisi kadar problemlidir. Bu algı, insan haysiyetini bir kenara bırakan bir yaklaşımı da beraberinde getirmektedir. İnsan haysiyeti ve bireysel haklar Anayasa'nın ve uluslararası sözleşmelerin koruması altındadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesi uyarınca; ‘Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı yahut haysiyet kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulamaz.’ ve 15/2. maddesi gereğince de bu yasak olağanüstü durumlarda bile ortadan kaldırılamaz.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 5. maddesi ile de; hiç kimsenin işkenceye, zalimane, gayriinsani, haysiyet kırıcı cezalara veya muameleye tabi tutulamayacağı kabul edilmiştir. İşkence olarak, bir kişiye karşı insan onuru ile bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışlarda bulunulması gerekir. İşkence teşkil eden fiiller aslında kasten yaralama, hakaret, tehdit, cinsel taciz niteliği taşıyan fiillerdir. Ancak bu fiiller ani olarak değil, sistematik bir şekilde ve belli bir süreç

içinde işlenmektedir. Bir süreç içinde süreklilik arz eder bir tarzda işlenen işkencenin en önemli özelliği, kişinin psikolojisi, ruh sağlığı, algılama ve irade yeteneği üzerindeki tahrip edici etkilerinin olmasıdır. Bu etkilerin uzun bir süre ve hatta hayat boyu devam etmesi, işkencenin bu kapsamda işlenen fiillere nazaran daha ağır ceza yaptırımını altına alınmasını gerektirmiştir. Çağdaş hukukun öngördüğü infaz rejimlerini uygulamamak insan onuru ile bağdaşmayan, mahkûmun bedensel ve özellikle ruhsal yönden acı çekmesine neden olan bir durumdur.

Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleriyle Koruma Kurulları Yönetmeliği'nin 4. maddesinde tanımlanan kavram, yükümlünün (şüpheli, sanık ve hükümlü) sosyal yaşamdan uzaklaşmadan cezasını çekebilmesi, bu yolla topluma uyum sağlama yetisinin gelişmesi amacıyla ihtiyaç duyduğu desteği bir plana ve mahkeme tarafından konulan kurallara uygun biçimde yine mahkeme tarafından belirlenen sınırlı bir sürede almasını amaçlamaktadır⁴.

19.yüzyılda ceza adaletinde yeni bir uygulamanın düşüncesinin kabul edilmesi, entelektüel gelişmeler ve sosyal değişimlerin yoğun bir şekilde yaşandığı bu dönemde tesadüf değildir. Bu dönemde psikoloji, sosyoloji ve felsefe, bir bilim dalı olarak filizlenmeye başlamış; kişilerin yaptıklarını neden yaptıkları, sosyal problemleri ortaya çıkaran sebebin ne olduğu ve bu sorunların nasıl çözülebileceği öğrenilmek istenmiştir. İnsanoğlu her yerde “neden ve nasıl”ı bilmek istemiştir. Hümanizm fikri orta çağ ve öncesinde çok ağır bir şekilde lekelenmişken, bu zamanda ise tüm dünya tarihinde insancılığın ön plana çıktığı, insanın değerli bir varlık olduğuna dair inanç ve insanın kendisine saygı duyulmasının kutsal kitaplardaki öğretilerde de var olduğu, davranış ve hukuk kuralı haline geldiği bir süreç olmuştur⁵.

Denetimli serbestlik sisteminin ilk uygulama örnekleri Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’de ortaya çıkmış, 19.yy. ortalarından sonra ceza yargılamaları sırasında meydana gelen olaylardan kaynaklı olarak suçlu ve hükümlülerin yarattığı ekonomik durum, zindanlardaki mevcut şartlar ile birlikte suçlu ve hükümlüler üzerindeki etkisi, ıslah edici başka yolların aranması Kıta Avrupa’sı ve Amerika Birleşik Devletleri’nde

⁴ Kubat, Ahmet, A. , *Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı*. Adalet Yayınevi, Ankara 2017, s. 14.

⁵ Yavuz, A Hakan, “Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik Sistemi” *Doktora Tezi*, Ankara 2011, s. 10-11.

yeni uygulamaların aranılması yolunu açmıştır. Avrupa ülkelerinde 20.yy. başlarında ceza hukukundaki modern hareketlenmeler, toplumun suç işleyenlere karşı bakış açısı üzerinde devrimci etkisini göstermeye başlamıştır. Ceza hukuku, ortaçağın aksine, suçlu davranışa değil suç işleyen kişilere yönelmiş, suçlunun iyileştirilmesi ve toplumla yeniden entegre olmaları amacıyla önleyici tedbir ve uygulamalara önem vermeye başlamıştır. Denetimli serbestlik sisteminin etki alanı zaman içinde değişim ve gelişim göstermesinin sebebi, toplumda yaşanan sosyal değişimler olmuştur. Ceza hukuku alanındaki modernizasyon hareketlerinin etkisi, yeni gelişen modern önlemlerin denetimli serbestlik kurumu içinde uygulanması biçiminde denetimli serbestlik alanındaki etkisini göstermiştir⁶.

20.yüzyılın ikinci yarısından bu yana, özellikle Avrupa ceza hukukunda ceza kavramının kademeli olarak tersine dönmesine neden oldu. Artık ceza kavramı geleneksel intikam işlevi olarak dikkate alınmamaktadır. Özellikle denetimli serbestlik önlemlerinin ortaya çıkmasıyla yeniden birleşme, yeniden bütünleşme sosyalleşme haline gelmektedir. Bu yeniden sosyalleşme işlevinin çağdaş tanıtımı, kişiselleştirme ilkesine dayanmaktadır⁷.

II: Denetimli Serbestliğin Ortaya Çıkışı ve Cezaların Bireyselleşmesi İlkesi

Cezaların bedel ödetmekten ziyade bir ıslah yani düzeltme ve iyileştirme amacı taşıması bugünkü anlamda olmasa da denetimli serbestlik kavramının doğuşu olarak kabul edilebilir⁸. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde 19.yüzyılda geliştirilen denetimli serbestlik uzun zamandan beri özel olarak bir Anglosakson kurumu olmuştur. Denetimli serbestlik süresinin kaynağı aslında, 1841'de ABD'deki Maassanhatta eyaletinde, ayakkabıcı John Augustus'un 'sarhoşluk' suçlamasıyla yargılanan kişinin denetimli serbestlik süresine tabi tutulmasını Boston mahkemesinden istemiştir. İlk denetimli serbestlik memuru sayılan Augustus, her yıl diğer suçların eşlik etme ve kontrol edilmesini içeren uygulama geliştirir. On

⁶ Ataç, Necati,/Nursal, Selcen, *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi*, Ankara, 2006, s. 34.

⁷ *Université Pantheon-Assos Paris II (Paris Pantheon-Assos Üniversitesi Hukuk Fakültesi)*, *Master Droit Penol Et Sciences Penales (Ceza Hukuku ve Ceza Bilimleri Yüksek lisans)*, *La Probation De La Genese De La Contrainte Penale (Denetimli Serbestlik ve Cezai Zorlama Oluşumunun Ortaya Çıkışı Yüksek lisans Tezi)*, *Annee Universitaire 2013-2014 (Akademik Yıl 2013-2014)*, s. 8.

⁸ Yavuz, "Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik Sistemi" *Doktora Tezi*, s.10-11.

yıllık uygulamadan sonra, 1852’de bireyleri nasıl seçtiğini, geçmişlerini ve kişiliğini inceleyerek, genel davranışlarını gözlemlemeyi ve okula gönderilmelerini sağlamayı taahhüt eden bir rapor yayınladı. Bu raporda, dürüst bir kişiliğe ve dürüst bir işe sahip olmadan bahsetmiştir. 1878’de Maashattan eyaleti, Anglosakson baskıcı sistemlerinde bir gözetim kültürün yayılması için başlangıç noktası olan denetimli serbestliğin ilk yasası kabul edilir. Şartlı tahliye yasası Avrupa’da ilk kez Fransa’da şartlı tahliye davası çıkarılmış 14 Ağustos 1885 tarihinde, R. Berenger 26 Mart yasası ile koşullu salıverilme cezanın askıya alınmasını teklif eder.

Tüm bu tedbirler yasalarla tanımlanmış ve bir suçluya karşı açıkça ilan edilmiş olan yaptırımların ve açık uygulamaların uygulanmasına yöneliktir. Faili topluma sosyal olarak yeniden entegre etmeyi, toplum güvenliğine katkıda bulunmayı amaçlayan izleme, danışmanlık ve yardım içeren bir dizi faaliyet ve müdahaleden oluşuyor. Bu nedenle denetimli serbestlik tedbirleri, kendilerine belirli bir yasal kategori verilmemiş olan ceza kanunu olmadan “özel ceza kanunları” içinde seyreltilmiştir⁹.

20.yüzyılın başlarında özellikle Avrupa’da toplumun suç kavramına ve suçluya yönelik algılarında değişiklikler olmaya başlamıştır. Bu değişikliklerde ceza politikalarındaki yenilik hareketleri de etkili olmuştur. Ortaçağ döneminde sadece suçlunun davranışıyla ilgilenen bakış açısı yerini suçlunun rehabilite edilmesine yönelik yaklaşımlara bırakmıştır. Suçlunun rehabilite edilmesi, toplumla yeniden ve güçlü ilişkiler kurabilmesini de içermektedir. Toplumsal yaşamdaki değişiklikler ceza politikalarını da etkilemiştir. Ceza politikalarındaki bu değişiklikler denetimli serbestlik sisteminin oluşmasını ve gelişmesini sağlamıştır¹⁰.

Cezalarda bireyselleştirilmesi ilkesi 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’nin 17 maddesinde de yer almakla birlikte, Fransa’da 1791 yılında hazırlanan ilk ceza yasası ile önemli bir ilke adım atılmıştır. Getirilen yasayla birlikte; özel olarak belirtilmeyen hiçbir eylemin suç kabul edilmeyeceği, yargıçların yasada açıkça ilan edilmediği takdirde hiçbir eylemi suç olarak nitelemeye yetkilerinin olmayacağı, bununla

⁹ *Universite Pantheon-Assos Paris II (Paris Pantheon-Assos Üniversitesi Hukuk Fakültesi), Master Droit Penol Et Sciences Penales (Ceza Hukuku ve Ceza Bilimleri Yüksek Lisansı), La Probation De La Genese De La Contrainte Penale (Denetimli Serbestlik ve Cezai Zorlama Oluşumunun Ortaya Çıkışı Yüksek lisans Tezi), Annee Universitaire 2013-2014 (Akademik Yıl 2013-2014), s. 18-19.*

¹⁰ *Ataç/ Nursal, s. 34.*

birlikte ceza infaz kurumlarında insanca yaşam koşullarının oluşturulmasını öngörülmüştür. 19.yüzyılın sonlarında seçkin Fransız hukukçu, Raymond Saleilles tarafından bu ilke resmileştirilmiş ve sistematik hale getirilmiştir. Fransa'nın cezaların bireyselleştirilmesi ilkesinin ortaya çıkmasına dayanarak "Cumhuriyetçi Ceza Projesi" olarak tanımladıkları 28 Nisan 1932 tarihli bir kanunda hafifletici koşulların getirilmesi, sanığın kişiliğini veya suçun koşullarını göz önüne alarak, ceza kanunun öngördüğü minimum cezalardan mahrum kalmayı mümkün kılmaktadır. Özellikle birinci dünya savaşının sonunda cezaların kişiselleştirme ilkesi, sosyal savunma teorilerinden etkilenmiştir. İtalyan kriminoloji uzmanları olan Lombroso, Ferri, Garofalo tarafından temsil edilen sosyal savunma teorisi, 19.yüzyılın sonunda belli bir aşamaya gelen, suçlunun cezanın belirleme aşaması olan soyut belirleme anlayışını eleştiriyor. Auguste Comte'nin öğrencileri olan bu üç teorisyen, determinist düşüncelerle suç eyleminin geçişini açıklamışlardır. Bunun bir sonucu olarak, tehlikeli kişiyi cezalandırmayı değil, onu tedavi etmeyi amaçlayan çeşitli yeni mücadele yolları geliştirerek güvenlik tedbirlerinin doğuşunu oluşturmuştur. Ancak, sosyal savunma teorisi için bireyin savunmasından daha az toplumun savunması önemlidir. Teorisyenlere göre, suçlunun toplumdaki hayata adapte olmasına, tamamen kişiselleştirilmesine ve bireysel haklara saygılı olmasına izin verilmelidir. Ahlaki sorumluluk fikrini reddetmemekle birlikte, sosyal savunma teorisi bizi kriminolojik sebepleri, tespit etmek ve tedavi etmek için her bir suçlunun kişiliğini incelemeye davet etmektedir. 20.yüzyılın ikinci yarısında cezaların bireyselleştirilmesi ilkesi yavaş bir şekilde onaylanmaya devam etmesi ile Fransa'da 11 Temmuz 1975 ve 10 Haziran 1983 tarihli yasalar ile hapis cezasına alternatif cezalar getirilerek kişiselleştirme ilkesine yeni bir boyut kazandıracaktır. Ayrıca yeni ceza yasası ile bireyselleştirme ilkesi geliştirilerek ıslah konularında asgari cezalar kaldırılmıştır. Bu nedenle Fransa Ceza Kanunu'nun 132-24. maddesi, "Yasaların öngördüğü sınırlar dâhilinde mahkeme, cezaları ilan eder, kanunun oluşturduğu suçun şartlarına göre suçlunun kişiliğine göre cezayı düzeltir. Mahkeme para cezası verdiğinde, aynı zamanda, suçlunun kaynakları ve suçlamaları da dikkate alınarak, miktarını belirler." 12 Aralık 2005 tarihli yasaya göre, 132-24 maddeye ikinci fıkra eklenmiş fıkroda; "açıklanan cezaların niteliği, miktarı ve rejimi, toplumun etkin korunmasını uzlaştırmak için mahkûm olan kişinin cezalandırılması ve mağdurun çıkarları, mahkûm olan kişinin entegrasyonunu veya entegrasyonu teşvik

etmek amacı ile cezalandırılmasını” açıklamıştır. Fransa Anayasa Konseyi, 22 Temmuz 2005 tarihli kararında cezaların bireyselleştirilmesi ilkesini anayasal çerçevede kabul edecektir¹¹.

Günümüzde uygulanan denetimli serbestlik uygulamaları hükümlüyü sosyalleştirmeye ve üretken kılmaya yönelik olarak hapis cezasına alternatif uygulamalardır. Bunlar arasında yer alan, yükümlünün belirli bir yere gitmesine izin verilmemesi ve yine yükümlünün kontrol altında tutulmasıyla arasında ortak yönler bulunmaktadır. Ancak bu uygulamalarda denetimli serbestliğin kökeni, bir denetim memurunca denetlenme ve bu doğrultuda belirli sorumlulukları gerçekleştirme benzeri görev tanımları yer almamaktadır.

2004 tarihinde ülkemizde onaylanan TCK ile aynı doğrultuda CMK ve CGTİHK, 2005 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Söz konusu değişiklikler, daha önce uygulanan yasalardan tamamen farklı değildir. 2005 yılında, uygulanmaya başlayan kanun yaptırım kavramını “cezalar” ve “güvenlik tedbirleri” olarak iki başlıkta toplamaktadır.

Ceza infaz sistemimize yeni müesseseleri dâhil eden değişiklikler özellikle kısa süreli hapis cezalarının alternatifi olarak tasarlanmıştır. Daha önce suç işlememiş ve kimi özelliklere haiz bazı hükümlülere yeni bir olanak sunmayı amaçlayan bu uygulamalar söz konusu hükümlünün, verilen hükümleri, kamusal ceza ve tedbirler şeklinde toplum yaşamından uzaklaşmadan çekmesi sağlamaktadır¹².

Ceza infaz sistemimizdeki değişiklikler şu şekilde sınıflanabilir: Tutuklama cezasının ikamesi adli kontrol tedbirleri, kısa vadeli tutuklama kararının ikamesi alternatif müeyyideler, tecil edilen tutukluluk ceza hükmü, tecil edilen kamu davası başlatılma hükmü, ertelenen hüküm açıklanma kararı, uzlaşma, etkin pişmanlık, koşullu salıverilme, mükerrer suçlular ile özel tehlikeli mahkûmlar için denetimli serbestlik ve hapis cezasının konutta infaz edilmesidir.

¹¹ *Universite Pantheon-Assos Paris II (Paris Pantheon-Assos Üniversitesi Hukuk Fakültesi), Master Droit Penol Et Sciences Penales (Ceza Hukuku ve Ceza Bilimleri Yüksek Lisansı), La Probation De La Genese De La Contrainte Penale (Denetimli Serbestlik ve Cezai Zorlama Oluşumunun Ortaya Çıkışı Yüksek lisans Tezi), Annee Universitaire 2013-2014 (Akademik Yıl 2013-2014), s. 9-11.*

¹² *Usta, İbrahim/Öztürk, Hakan, “Denetimli Serbestlik”, Ceza Hukuku Dergisi, Y: 2010, S: 13, s. 7-46.*

Denetimli serbestlik kavramı, kapsamındaki denetimli serbestlik kurumunun suça uygulanacak müeyyide ya da tedbirin ceza infaz kurumu haricinde, sosyal yaşam içerisinde gerçekleştirilmesine ilişkin esasları düzenleyen ve uygulayan bir sistemdir. Türkiye’de, denetimli serbestlik sisteminin kapsamı 5 düzeyde tanımlanabilir; infaz aşamasındaki tedbirler, yaptırımlar, madde bağımlıların tedavisi, sanıklar hakkında raporların hazırlanması ve rehberlik ve yardım hizmetleridir.

III. Denetimli Serbestlik Sistemi

1. Cumhuriyet Öncesi Dönem:

Denetimli serbestlik kavramının Türk hukuk tarihindeki ilk izleri, Tanzimat dönemi ceza kanunnamelerine dek uzanmaktadır. Bahsi geçen bu kanunname düzenlemelerinden evvel, Osmanlı Devleti döneminde tanınan “şahsa kefalet” düzenlemesinden bahsedilmesi yerinde olacaktır¹³.

Avrupa’da denetimli serbestlik kavramının hazırlayıcılarından biri “kefalet” sistemidir. Şüphelinin ya da sanığın yapılacak yargılamaya veya daha önceden belirlenmiş başka bir yere getirileceğine dair sorumluluk üstlenmeyi ifade eden “kefalet” sistemi Cumhuriyet öncesinde Osmanlı Devleti’nde de uygulanmaktaydı.

Kişiyke kefalet olarak adlandırılan bu uygulamada kefil, şüpheli ya da sanığın mahkemeye getirilmesinden sorumluydu, bu sorumluluğun yerine getirilmemesi de başlı başına bir cezalandırma nedeniydi¹⁴.

Şahsa kefalette kefil, öncelikle şüpheli veya sanığı mahkemeye teslimden sorumluydu. Eğer kefil bu sorumluluğu yerine getirmez ve kusurlu bulunursa hapsedilebilmekteydi¹⁵.

Şahsa kefalet, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda tanımlanan güvenceyle salıverme adli kontrol yöntemlerinden biridir. Osmanlı Devleti zamanında uygulanan kişiyke yönelik kefalet sistemi yürürlükte bulunan bu yöntemle ortak yönler içerdiği gibi günümüzdeki bu uygulamadan farklı yönler de taşımaktadır.

¹³ Yavuz, Hakan, *Denetimli Serbestliğin Türk Ceza Adalet Sistemindeki Tarihsel Gelişim Süreci*. TBB Dergisi (100). http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-100-1190.pdf, 22.05.2019

¹⁴ Uysal, Osman, “XIX. Yüzyılda Osmanlı’da İç güvenlik ve Asayişin Temini Açısından Kefalet Sistemi”, *Balikesir Üniv. F.E.F. Karesi Tarih Kulübü Bülteni*, 2007/1, (Erişim) http://karesitarih.balikesir.edu.tr/1_XIX_yuzuil_kefalet.pdf, 11.01.2011, s. 4vd.

¹⁵ Uysal, a.g.m., s. 4.

Kişiye yönelik kefalette, sanığın ya da şüphelinin kefil tarafından kontrol edilmesi söz konusudur. Bu özelliğiyle denetimli serbestlik sistemiyle bir benzerlik taşımaktadır. Elbette söz konusu kefalet sistemi resmi görevliler tarafından uygulanmamaktaydı, denetimli serbestlik sisteminin temelinde ise devlet görevlilerin yaptığı denetim ve gözetimler bulunmaktadır¹⁶. Cumhuriyet öncesi dönemde Tanzimat Dönemi süresince 1256, 1267 ve 1274 tarihli ceza kanunnamelerinde günümüz denetimli serbestlik uygulamalarıyla benzeşen üç farklı müeyyide olduğu görülmektedir. Bunlar; Nefy cezası, zaptiye nezareti altında bulundurulmak cezası ve kalebentlik cezasıdır.

Nefy Cezası: Her üç ceza kanunnamesinde de bulunan ve sürgün etme, dışlama, başka bir yerde ikamete mecbur etme anlamına gelen¹⁷ “nefy” kelimesiyle ifade edilen bu cezada mahkûmun yaşadığı yerden başka bir yere gönderilmesini ifade etmektedir. Mahkûm mahkeme tarafından belirlenen yerde yaşamak zorundadır, söz konusu yeri terk etmesi mümkün değildir.

Nefy cezasına çarptırılan kişiler belirli bir süre için sürgün edilebileceği gibi, ömür boyu da bu cezaya çarptırılabilirler. Nefy cezasının en önemli özelliklerinden biri mahkûmların mal varlıklarına el konulmamasıdır.

Kişisel özgürlüğün sadece yaşanacak yerin tayin edilmesiyle kısıtlandığı, bunun dışında mahkûmun ailesiyle yaşamasına, istediği işte çalışmasına izin veren bu cezada mahkûmlara uygulanan başka yaptırımlar bulunmamaktadır¹⁸.

Zaptiye Nezareti Altında Bulundurulmak Cezası: 1274 yılında yayımlanan kanunnameyle düzenlenen bu ceza asıl ceza ya da asıl cezaya ek olarak verilebilmektedir. Söz konusu ceza kişilerin tekrar suç işlemesinin önlenmesi amacıyla kolluk kuvvetleri tarafından denetlenmesini içermektedir. Devlet tarafından kendisine yasaklanan yerlerde ikamet edemeyen mahkûmlar kendilerine belirtilen yerlerde ikamet etme hakkına

¹⁶ Yavuz, s. 319.

¹⁷ Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2001, s. 99; ayrıca bkz: *Etimolojik Sözlük*, (Erişim) <http://www.nisanyansozluk.com/search.asp?w=nefy>; 22.05.2019

¹⁸ Gökçen, *Ahmet Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1989, s. 66.

sahiptir. Yükümlülüklerini yerine getirmeyen mahkûmlar bu nedenle bir yıla kadar hapis cezasına çarptırılabilir¹⁹.

Kalebentlik Cezası: Mahkûmun devletin belirlediği kalelerin birince hapsedilmesi anlamına gelen bu ceza 1274 tarihli kanunnameye yer almaktadır. Bu ceza belirli sınırlı süreler için uygulanabileceği gibi ömür boyunca da sürebilmektedir. Mahkûm suç tasdik olduktan sonra belirlenen kaleye gönderilmektedir.

Kaleden çıkması yasak olan mahkûm kale içinde özgür şekilde hareket edebilmektedir²⁰.

Günümüzde uygulanan denetimli serbestlik uygulamaları hapis cezasına alternatif uygulamalardır. Bunlar arasında yer alan yükümlünün belirli bir yere gitmesine izin verilmemesi ve yine yükümlünün kontrol altında tutulmasıyla kalebentlik arasında ortak yönler bulunmaktadır. Ancak bu uygulamalarda denetimli serbestliğin kökeni, bir denetim memurunca denetlenme ve bu doğrultuda belirli sorumlulukları gerçekleştirme benzeri görev tanımları yer almamaktadır.

Osmanlı Devleti'nde yardım kuruluşlarının bir kısmı, mahkûm ailelerine ve mahkûmlara yardım etmektedir. Bu yardımlar yaptırımın uygulanması esnasında olabileceği gibi, tahliye sonrasında da yapılabilmektedir²¹.

2. Cumhuriyet Dönemi:

Osmanlı ceza kanunnamelerinde olduğu gibi değişen kanuna (5237 s.) kadar uygulanan kanunlarda da (756- 647-2253 sayılı) bütün özellikleriyle probation sistemine yakın bir kavram bulunmama ile birlikte benzer nitelikleri barındıran düzenlemelerin geçerli olduğu ortadadır²². Bu başlık altında, bahsedilen üç kanun beraberinde 2005 yılında 5237 sayılı TCK ve ilgili kanunların yürürlüğe girmesi evvelinde düzenlenen konuyla ilgili TCK tasarılarına da yer verilecektir.

¹⁹ Gökçen, s. 15.

²⁰ Gökçen, s. 55.

²¹ Nursal, Necati, *Adalet Bakanlığınca Gerçekleştirilen Denetimli Serbestlik Konulu Seminerde Sunulan Tebliğ, Gayri Resmî Metin, Aralık 2005, s. 6.*

²² Gölcüklü, Feyyaz, *Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığınca Yayınlanan E. Dergi, S:4, Nisan 2008, s. 39.*

3. 765 Sayılı Kanun:

Cumhuriyet'in ilanı sonrasında 1926 yılında yayımlanarak uygulanılmaya başlanılan 765 sayılı TCK'da denetimli serbestlik ve yardım hizmetlerine benzeyen ilgili hükümler söz konusuydu. 765 sayılı TCK'da modern ceza hukuku uygulamalarındaki denetimli serbestlik sisteminin uygulamalarına benzeyen müeyyideler aşağıdaki gibidir²³.

Sürgün cezası, emniyeti umumiye idaresinin nezareti altında bulundurma cezası ve tedbiri, uyuşturucu madde bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri, alkol bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri, dilenciler için “boğaz tokluğuna çalışma” yaptırımlarıdır.

1) *Sürgün cezası*: 18. maddede şartları belirtilen “sürgün cezası” mahkûmun suç işlediği yerden dolayısıyla da suçun mağdurundan uzakta başka bir yere gönderilmesi ve zorunlu olarak burada yaşamasıdır.

13 Temmuz 1965 tarih ve 647/Geçici 2. maddesi ile yürürlükten kaldırılan bu ceza, süreklilik arz edebileceği gibi geçici bir süreyi de kapsayabilirdi²⁴. Söz konusu bu uygulama 13/07/1965 tarih ve 647/Geçici 2. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

2) *Emniyeti umumiye idaresinin nezareti altında bulundurma cezası ve tedbiri*: Bu uygulama, asıl hapis cezasının infazı sonrasında uygulanabileceği gibi cezanın azaltılması ya da affedilmesi durumunda hapis cezasına ikame olarak uygulanabilir²⁵.

Mahkûma, kendisiyle ilgili hükmolunan yaptırım dışında haricinde ek bir yaptırım verilebiliyordu. Bu ek yaptırım bir üç yıl arası gözetim önlemi olarak uygulanıyordu. Bu uygulamada hükümlü yaşamak istediği yeri kendisi belirleme hakkına sahipti. Yaşamak istediği yeri on beş gün içinde yetkili makamlara bildiren mahkûm ayrıca kendisine yapılan uyarılara da uymak zorundaydı. Bu uygulamada gerekli görüldüğü takdirde hükümlünün bazı yerlere gitmesi kısıtlanabiliyordu²⁶. İlgili ceza ve tedbiri

²³ Yavuz, “Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik Sistemi Doktora Tezi, Ankara, s.155.

²⁴ Kamer, Saadet, “Denetimli Serbestlik Sistemi İçinde Kamu Yararına Çalışma”, Ankara 2012, s. 23-24.

²⁵ avuz, “Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik Sistemi”, Doktora Tezi, Ankara, s. 156.

²⁶ Kamer, s. 24.

15.04.1987 tarih ve 3352 sayılı “Emniyeti Umumiye İdaresinin Nezareti Altında Bulundurulma Ceza ve Tedbirlerinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun” ile geçerliliğini kaybetmiştir²⁷.

3) *Uyuşturucu madde bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri*; 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 404. maddesi istençli olan kişilerle ilgilidir. Bu maddeye göre bağımlıların tedavi edilmesi gerekmektedir. Bu tedavinin bir hastanede ya da başka bir sağlık kurumunda yapılması kanun tarafından öngörülmüştür. Bu madde 1926 yılından 1991 yılına kadar birçok düzenlemeyle ihtiva değiştirmiştir. Bu değişikliklerden bazıları şunlardır:

- 1933 yılında gerçekleştirilen hukuki düzenlemeyle bağımlı kişinin minimum 6 ay süreyle bir sağlık kuruluşunda sağaltım göreceği ve bu sürede tutuklu kalacağı belirtilmiştir.
- 1942 yılında gerçekleştirilen hukuki düzenlemeyle tedbirin sınırsız bir süre için uygulanabilir hâle gelmesi sağlanmıştır.
- 1991 yılında ise uyuşturucu madde kullanan bireylere soruşturma başlamadan önce resmi kurumlara başvurabilme hakkı verilmiştir. Bu haktan yararlanıp başvuru yapan kişilere yönelik uyuşturucu kullanma suçundan kovuşturmanın gerçekleştirilemeyeceği ifade edilmiştir.

Bu uygulama denetimli serbestlik sisteminde de bulunan tedavi altına alınma uygulamasıyla benzerlik taşımaktadır. Ancak söz konusu uygulama denetimli serbestlik memuru tarafından da takip edilmeyi içermemektedir²⁸.

Uyarıcı madde alım ve satışını yapan bireylere ilişkin “emniyeti umumiye idaresinin nezareti” altında bulundurulmak kaydıyla yerinden sürme cezası hükme bağlanabiliyordu. 403. maddeye göre uyuşturucu madde kullanan mükerrer hakkında kolluk bulunan yerlerde “umumiye nezareti altında bulundurulmak tedbiri” ile “sürgün cezası”, ayrıca 404. maddesine göre uyuşturucu kullanan bireyin düşkünlük seviyesine erişmesi durumunda iyi olma belirtileri gösterinceye dek “sağlık kurumunda muhafaza ve tedavisi” karara bağlanabiliyordu. Ayrıca meslek üyesi bireylerce bu suç fiilinin gerçekleşmesi halinde “meslekten yasaklanma tedbirine” ilişkin karar çıkabiliyordu²⁹.

²⁷ Yavuz, “Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik Sistemi”, *Doktora Tezi, Ankara, s. 156-157.*

²⁸ Yavuz, “Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik Sistemi”, *Doktora Tezi, Ankara, s. 156.*

²⁹ Kamer, s. 24.

4) *Alkol bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri*: TCK'nin 765 sayılı sürümünün 573. maddesinde, 572. madde sebebiyle alkol bağımlısı olan bireylere ilişkin sunulan ağır olmayan hapis cezaları beraberinde söz konusu bireylerin bağımlılık tutumları sona erinceye dek bir sağlık kurumunda rehabilite edilecekleri ifade edilmiştir. Kanununun 573. maddesinde 2 Haziran 1941 tarih ve 4055 sayılı kanununun 1. maddesi ile kanununun 572. maddesinde ise 9 Temmuz 1953 tarih ve 6123 sayılı kanununun 1. maddesi ile yasal değişiklikler yapılmıştır. Bu tedbir, 765 sayılı yasa kaldırılıncaya kadar uygulanılmıştır³⁰.

5) *Dilenciler için "boğaz tokluğuna çalışma" tedbiri*: Mülga 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun yürürlüğe girdiği zaman 544. maddede düzenlenen kabahat formundaki "dilencilik" eyleminin örneği olan, bu bireylerin 1 haftadan 1 aya kadar özel idare ve belediye faaliyetlerinde, ücret almadan çalıştırılması, tekrarlanması durumundaysa, çalışma süresinin arttırılarak 15 günden 2 aya dek uygulanacağı ifade edilmiştir. 9 Temmuz 1953 tarih ve 6123 sayılı kanununun 1. maddesi ile çalışma sorumluluğu ağır sayılmayacak para cezasına çevrilmiştir³¹.

647 sayılı kanundan evvel değinildiği üzere TCK'nın 765 sayılı sürümünde anlaşıldığı üzere cezalar dışında emniyet önlemlerine, "yaptırım" ya da "önlem" kapsamında aşırı kısıtlı olarak değinilmiş, kısa dönemli hapis cezalarına seçenek formunda karara varılabilecek müeyyidelere değinilmemiştir.

Nitekim kısa vadeli özgürlüğü kısıtlayıcı cezaların, hükümlülerin ıslahına ilişkin pozitif yararı olmadığı ve cezaevi popülasyonundaki yoğunluğu negatif açıdan etkiledikleri sebebiyle 1965 yılındaki ve 647 sayılı Cezaların İnfazına ilişkin yasada gerçekleştirilen yenilik ile 4. madde içeriğinde ağır hapis haricindeki kısa vadeli özgürlüğü kısıtlayıcı cezaların mahkeme nazarında bazı hapis harici ceza ya da önlemlere dönüştürülebilmesi görüşü hâkimdi³².

³⁰ Yavuz , "Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik Sistemi", Doktora Tezi, Ankara, s. 160.

³¹ Yavuz, "Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik Sistemi", Doktora Tezi, Ankara, s. 160.

³² TBMM, Dönem 1, Toplantı 4, Sıra Sayısı 982, Adalet Komisyonu Raporu, 18.05.1965, s. 5'den akt: Hakan, Yavuz (2012). Denetimli Serbestliğin Türk Ceza Adalet Sistemindeki Tarihsel Gelişim Süreci. TBB Dergisi (100). http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-100-1190.pdf, (erişim tarihi: 22.05.2019).

647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'da; günümüz denetimli serbestlik sisteminin önemli kısmını meydana getiren; hapis cezasına fırsat vermeyecek önlemler, konutta infaz ve hapis cezasının tercih edilerek infaz biçimleri benzeri düzenlemeler bulunmuştur denilmektedir³³.

647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanunun düzenleniş biçimi ve yasanın meydana geldiği süreçteki durum ve kriter analiz ettiğinde modern denetimli serbestlik sisteminin temelini 647 sayılı yasa geçerli olduğunu kabullenmek zorunludur. Aksi halde denetimli serbestlik ve yardım hizmetlerinin mevcudiyeti yok sayılacaktır³⁴.

4. 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun:

1979 tarih ve 2253 sayılı kanunun 10. maddesinde “küçüklere uygulanacak tedbirler” başlığı altında düzenlenen tedbirler, yaşları sebebiyle kendilerine hapis cezası uygulanamayan çocuklar hakkında uygulanabilen koruyucu ve destekleyici tedbirler mahiyetinde olup yaptırım niteliğinde değildir. Kanunun 17. maddesinde düzenlenen “gözetici veya bakıp gözetmeyi üzerine alan kimse”, modern anlamda kabul edilen denetimli serbestlik ve yardım hizmetleri personeli kapsamındadır. 29. madde de belirtilen “gözetim” kavramıysa modern anlamda uygulanan denetim ve koruma faaliyetidir, 30. maddesinde revize edilmiş olan “sosyal araştırma”, meri yürürlükte geçerli olan ve mahkemelere hükme bağlamada destek olan “sosyal araştırma raporu” nazarındadır³⁵. Özetle, ilgili kanun uyarınca denetimin tedbir maksatlı iki çeşit ek türü söz konusudur. Bahsedilen ilk tür ceza aksine tedbir özelliğindeki denetim iken ikincisi ise hapis cezasının şartlı şekilde ertelenmesi ile beraber deneme kapsamında yine anlaşılan tedbir formundaki, yasanın açıklamasıyla “gözetim”dir³⁶.

Yasa'nın 30. maddesi uyarınca denetim faaliyetinin, Adalet Bakanlığı'nca çocuk mahkemelerine görevlendirilen sosyal hizmet uzmanı ya da yardımcısı, pedagog, psikolog, psikiyatrlarca idare edilmesi üzerine anlaşılmıştır. Yasanın 17. maddesi uyarınca revize edilen “gözetici veya

³³ Kamer, s. 24.

³⁴ Yavuz, *Denetimli Serbestliğin Türk Ceza Adalet Sistemindeki Tarihsel Gelişim Süreci*. TBB Dergisi, s. 329-332.

³⁵ Yavuz, “*Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik Sistemi*” Doktora Tezi, Ankara, s. 160.

³⁶ Ataç, Selcen, *Probasyon Müessesesi, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2004*. s. 65; Sevik, Handan Yokuş, *Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım*, İstanbul 1998, s. 119.

bakıp gözetmeyi üzerine alan kimse”, çağdaş yapıda denetimli serbestlik memuru statüsündedir. 29. maddede yer alan “gözetim” ise çağdaş yapıda denetim ve koruma eylemleri olup, 30. maddede revize edilen “sosyal araştırma”, mevzuattaki düzenlemede kabul edilen “sosyal araştırma raporu”yla eşleşmektedir. Nitekim söz konusu rapor, yalnızca çocuğun sosyal halini ve öncesini incelemekle kalmamakta, eş zamanlı olarak ruhsal ve psikolojik haline ilişkinde bilgi sağlamaktadır³⁷.

2253 sayılı yasadaki revizeler makro ölçekte değerlendirildiğinde, mukayeseli hukuktaki misallerinde 20.yüzyıl başlarında oluşturulup yürürlükte bulunan birtakım hususların uygulama çabasının hâkim olduğu görülmektedir. Fakat söz konusu müesseselerin verimli biçimde gerçekleştirilmesini mümkün kılacak bir kurumsallaşma yoluna başvurulmaması ve çocuklara ilişkin anlaşılan kısıtlı sayıdaki önlemlerin pratikte umulduğu biçimde sonuçlar sunmaması sebebiyle, çağdaş denetimli serbestlik misalleriyle benzerlik gösteren bu düzenlemelerin ceza adalet sistemine gereğince fayda sunmadığı ortadadır³⁸.

Sistem sadece verilen hükme ek olarak uygulanan yaptırımları içermez. Sistem; yasama, yargı, kolluk kuvvetleri, ceza infaz kurumları ve ilgili sosyal hizmet kuruluşlarını içeren bütünleşik ve bütünleştirici bir yapıdır. Toplumun en ciddi olarak kabul ettiği suçların faileri sistemin uygulandığı hemen hemen bütün ülkelerde, denetimli serbestlikten yararlanamamaktadır. Sistemin etkin biçimde uygulanabilmesi kanunlar dışında iletişim stratejilerine de bağlıdır. Konuyla ilgili tüm paydaşlara doğru ve net bilgilerin verilmesi, bir girdi oluşturmak için halkla ilişkiler ve sürece bağlılık denetim ve iyileştirme mekanizmalarının amacına uygun işlemesine destek olmaktadır.

Denetimli serbestlik hizmetlerinin esas prensiplerinden 5402 Sayılı Denetimli Serbestlik Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu DSYMKKK(m. 4) ve DSYMKKY (m. 5) bahsedilmiştir. Uygulamada görev alan personel; saygı, dürüstlük ve kararlılık çerçevesinde hareket etmekle yükümlüdür. Uygulamada görev alanlar, uygulamadan yükümlülere insan onuruna aykırı şekilde davranamaz. Mağdur, şüpheli, sanık, hükümlü ve aileleri hakkında edinilen bilgiler gizlidir, aynı şekilde

³⁷ Nursal/Ataç, s. 287.

³⁸ Yavuz, *Denetimli Serbestliğin Türk Ceza Adalet Sistemindeki Tarihsel Gelişim Süreci*. TBB Dergisi, s. 332.

oluşturulan raporların da gizliliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu bilgiler kanunda açıklanan ve belirlenen durumlar dışında hiçbir kurum veya kişiyle paylaşılamaz. Uygulamada görev alanlar soruşturmanın gizliliğine ve tarafsızlığına zarar verecek davranışlardan kaçınmakla yükümlüdür. Denetimli serbestlik uygulamalarında çocuğun yüksek yararı göz önünde bulundurulur.

Denetimli serbestlik sisteminin kapsamı bir diğer deyişle faaliyet alanını oluşturan hizmetler; İnfaz hizmetleri, madde bağımlılarının tedavi hizmetleri, hizmetler kapsamında düzenlenen raporlar ve rehberlik ve yardım hizmetleri olarak dört başlıkta toplanabilir.

Denetimli serbestlik kurumunun amaçları şunlardır: Yükümlülerle bireysel görüşmeler yapmak ve grup çalışmalarını yürütmek, yükümlülerin boş zamanlarının yapılandırılmasına yönelik eğitsel ve sosyal çalışmaları diğer kurumlarla iş birliği içinde yürütmek, yükümlülerin iyileştirilme süreçlerini izlemek ve yükümlünün durumu hakkında vaka sorumlusunu sözlü ya da gerektiğinde yazılı olarak bilgilendirmek, sosyal araştırma raporu hazırlamak, gerektiğinde hizmetler listesinin oluşturulmasında görev almak, yükümlülerin risk ve ihtiyaçlarının değerlendirilmesi ile denetim planlarının hazırlanmasında danışmanlık yapmak, değerlendirme ve planlamanın uygunluğunu kontrol etmek ve gerektiğinde değerlendirme ve planlama yapmak, yükümlülerin iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması ile mağdurların desteklenmesine yönelik projeler hazırlamak ve yürütmek, iyileştirilme çalışmalarına esas olmak üzere, denetim altındaki hükümlülerle ev, okul veya iş yerinde özel hayatın gizliliğine dikkat ederek görüşmeler yapmak, koruma kurulları çalışmaları kapsamında, gerektiğinde denetimli serbestlik memuru ile birlikte ev ve iş yeri ziyaretlerine gitmek suretiyle failleri eğiterek sosyalleştirmektir. Böylece failler tüketen değil üreten hale gelerek topluma hizmet etmeye başlayacaklardır. Ayrıca ceza infaz kurumundan salıverilen hükümlüler ile suç mağdurlarına rehberlik hizmeti vermek ve müdahale programları uygulamak da denetimli serbestliğin öncelikli amaçlarındandır.

Denetimli serbestlik uygulamalarında hükümlü denetimli serbestlik yasası ile getirilen ve yukarıda belirttiğimiz şartlara uygun davranacağını beyan etmektedir. Bu taahhüt nedeniyle tahliye edilen hükümlünün bu taahhüdü

yerine getirmemesi denetimli serbestliği ortadan kaldırır ve hükümlü tekrar cezaevine alınır.

Hükümlü tahliye olduktan sonra üç gün içinde Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'ne başvurmalı ve hakkındaki tedbire uygun programa katılmalıdır. Bu kurula uymayan hükümlüler denetimli serbestlik yasasını ihlal ettikleri için tekrar cezaevine girer. Hükümlünün kendi isteğiyle denetimli serbestlikten vazgeçme hakkı vardır. Bu durumda da hükümlü cezaevine tekrar girer. Adli para cezası ödenmezse hükümlü önce kamuya yararlı bir işte çalışmaya davet edilir, kamuya yararlı işte çalışma şartı da hükümlü tarafından yerine getirilmezse adli para cezası hapis cezasına çevrilir. Adli para cezası ödenmediği için hapis cezasına çevrilirse suçlu hakkında denetimli serbestlik kanunu hükümleri uygulanamaz. Denetimli serbestlik hükümlünün imzaya gitmemesi serbestlik kuralının ihlalidir. Üst üste iki kez imza ihlali yapanların denetimli serbestlik kararı geri alınır.

IV. Denetimli Serbestliđe Tabi Olanların Hakları

Denetimli serbestlik uygulama şekli, hukuki yargılamalar nihayetinde suçlu hükmü verilen kişiye ilişkin ceza hükümlerinin ileriye bırakılması ve kişiye tutuklama yerine sosyal yapı bünyesinde denetim süresi sunulması şeklinde sürdürülmektedir³⁹. Bu tanımdan hareketle denetimli serbestlik kapsamında hükümlünün birtakım hakları söz konusudur. Bunlar;⁴⁰ kamu hizmetlerinde çalışmayı reddetme hakkı, yapılan işe karşılık ücret alınmaması şeklinde sürdürülen kamu hizmeti çalışma hakkının hükümlü tarafından reddedilmesidir. Buna göre kişiye karşı dayatılan kamu hizmetlerinde çalışma hakkı hükümlünün reddetme hakkını saklı tutmaktadır. Cezaevinde çalışma talebi, hükümlünün normal işçi gibi görünmesini engellemektedir. Nitekim bu hak kapsamında hükümlü işçiden hem daha düşük ücret alacak hem de işsiz kalan işçi haklarına tabi olamayacaktır. Mahkemeden rehabilitasyon talep etme hakkı, cezanın veya denetimli serbestlik tedbirinin bitmesinden evvel talep edilebilecek hak türüdür. rehabilitasyon hakkı, denetimli serbestliğin doğuşundan itibaren temel düzeyde sağladığı haklardır. Bu kapsamda rehabilite hizmeti veya ceza uygulamasının erken bitirilmesi durumu da bu hakkı sunmaktadır.

³⁹ Türkmen, Metin, Modernleşme ve Hukuk: Türkiye'de Ceza Adalet Sistemi ve Denetimli Serbestlik, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2018, s. 47.

⁴⁰ Nursal /Ataç, s. 34-137.

V. Ceza İnfaz Sisteminde Denetimli Serbestlik

Faillerin ıslah edilmesi, ceza ve tedbirlerin kitlesel değil bireyselleşmesi yolunda atılan en etkili adımlardan biri denetimli serbestliktir. Denetimli serbestliğin uygulama alanının günümüzde oldukça genişlediği görülmektedir. Sanık veya hükümlüye, sosyal çevreyle bağını koparmadan cezasını çekme şansı veren denetimli serbestlik uygulamaları aynı zamanda toplumu da ıslah etme sürecinin etkin bir parçası hâline getirmektedir. Denetimli serbestlik bir yandan yükümlünün yakından takip edilmesini ve denetlenmesini sağlarken bir yandan da yükümlünün iyileştirilmesi sürecinde ihtiyaç duyduğu rehberlik çalışmalarına ulaşmasına imkân sağlamaktadır⁴¹.

Faili iyileştirmek, suç işleme yönündeki cezanın bireysel caydırıcılığını artırarak suçun azalmasını sağlamak günümüzde hapis cezalarının alternatifi hâline gelmektedir. Bu durumda hapishanelerin koşulları ve hükümlüleri rehabilite etmedeki başarısızlıkları da etkili olmuştur. Denetimli serbestlik uygulamaları toplumsal huzur ve barış ortamının sağlanmasında, adalet duygusunun gelişmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Toplumsal yapının güçlenmesini sağlayan bu uygulama ceza adalet sistemi içinde de önemli görevler üstlenmektedir. Denetimli serbestlik uygulamaları bir yandan suçun cezasının çekilmesini sağlarken bir yandan da suçlunun topluma entegrasyonunun sağlanması açısından sosyal ve psikolojik yardım almasını sağlamaktadır. Bu yolla suçlu, tahliye sonrası topluma hızlı, etkin ve sağlıklı bir şekilde uyum sağlayabilmektedir.

Hükümlülerin birincil derece yakınlarıyla iletişimlerini devam ettirip iyileştirmeleri, eş doğrultuda toplumsal bütünleşme hususundaki güçlükleri aşabilmeleri amacıyla hükümlü yakınlarına destek sağlayan ve mağdur-suçlu uzlaşmalarını da destek olan denetimli serbestlik uygulamaları saydığımız bu özellikleriyle modern ceza infaz sistemlerinin verimli hâle gelmesine yardımcı olmaktadır. Denetimli serbestlik uygulamaları ilk ortaya çıktığında bir yaptırımdan daha çok yardımcı bir unsur olarak algılanmıştır. Zamanla ceza infaz süreçlerinin tamamında kullanılmaya başlamıştır. Karşılaştırmalı hukuk örnekleri denetimli serbestliğin hapis cezasına alternatif olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Denetimli serbestlik tedbirlerine uyulmamasının yaptırımı ise özgürlüğün kısıtlanması, yani hapis cezasıdır.

⁴¹ *Nursal /Ataç, s. 34.*

Suçlular, mağdur bireyler ve toplumun bir anlaşmazlıkta onarıcı adalet algısına göre adaleti sağlamada söz hakları bulunmaktadır. Adaleti dağıtmak yalnızca devlete tanınmış bir görev ve hak olamaz. Buna göre onarıcı adalet algısı, adil bir ortamın sağlanabilmesini ancak adalet sürecinde her tarafın gönülden iştirakiyle ve suçlunun hatasını veya sorumluluğunu kabullenerek adım atması esasıyla ilişkilendirir. Onarıcı adalet, temelde suçun meydana getirdiği zararların giderilmesi ve yaraların iyileştirilmesi için gerçek bir toplumsal barışın gerekliliği üzerinde durur⁴².

Sonuç

Cezalandırma yöntemi olarak hapsetme, son yüzyıla kadar temel cezalandırma yöntemi iken, modern ceza hukukunun gelişmesiyle denetimli serbestlik insani bir infaz şekli olarak son yıllarda modern hukukun ilgisini çekmiştir. Ceza adalet sisteminin amacı sadece maddi gerçeği ortaya çıkararak suçluyu cezalandırmak değil, aynı zamanda suçun sosyal, ekonomik ve psikolojik sebeplerini de ortaya çıkararak insanı ve toplumu korumak için, masumiyetin kaynağı olan insanı merkeze almak suretiyle faili ıslah ederek suçun etkilerine ilişkin farkındalığı arttırmak amacıyla denetimli serbestliği etkinleştirmelidir.

Denetimli serbestlik uygulamalarının hem fail hem de mağduru da kapsayan uygulamaları kapsamında, mağdurun zararını gidermek ve mağduru tatmin etmek suretiyle, mağdurun ceza adalet sistemine güvenini de arttırmaktadır. Ceza soruşturmasının her aşamasında mağdurun talep etmesi halinde denetimli serbestlik memuru veya psikolog tarafından mağdura psiko-sosyal yardım yapılması denetimli serbestlik sistemlerinin temel amaçlarındandır.

Denetimli serbestlik, hürriyeti bağlayıcı cezaların fail üzerindeki fizyolojik ve psikolojik etkilerini ortadan kaldırmaya yönelik olarak, suçluların ıslah edilerek topluma kazandırılması amacıyla insanı üretken halde tutan yeni infaz modelleri ile güçlendirilmelidir.

⁴² Uludağ, Şener. "Onarıcı Ve Cezalandırıcı Adalet: Paradigma Değişikliğini Tetikleyen Şartlar", *Polis Bilimleri Dergisi*, Yıl 2011, s. 127, Cilt:13 (4).

Denetimli serbestlik, suçla bozulan toplumsal barışın sağlanması için faile bir sorumluluk yüklemekte olup, failin yükümlülükleri yerine getirmemesi halinde yeniden cezaevine girmesi söz konusudur. İnsan haklarına duyarlı, demokratik bir toplum arayışında denetimli serbestlik uygulamaları hem faile hem de topluma sosyalleşme açısından bir olanak vermektedir.

Kaynaklar

[1] ATAÇ, Necati / Selcan, NURSAL, *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi*, Ankara, 2006.

[2] ATAÇ, Selcan, Probasyon Müessesesi, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2004, Handan Yokuş Sevük, Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, İstanbul

[3] ÇINAR, Ali Rıza, *Türk Ceza Hukukunda Cezalar*, Ankara, 2005.

[4] DOĞAN, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2001, Ayrıca bkz: Etimolojik Sözlük (Erişim).

[5] ESENER, Turhan, *Hukuk Başlangıcı Dersleri*, Alkım Yayınevi, 1998.

[6] GÖKÇEN, Ahmet, Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

[7] GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığınca Yayınlanan E. Dergi.

[8] KAMER, Saadet, “Denetimli Serbestlik Sistemi İçinde Kamu Yararına Çalışma”, Ankara, 2012.

[9] KUBAT, Ahmet A., *Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2007.

[10] NURSAL, Necati / ATAÇ, *Selcen, Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi*, Yetkin, Ankara, 2006.

[11] PANTHEON-ASSOS PARİS II, Universite, Master Droit Penol Et Sciences Penales, La Probation De La Genese De La Contrainte Penale

[12] TBMM, Dönem 1, Toplantı 4, Sıra Sayısı 982, Adalet Komisyonu Raporu.

- [13] TÜRKMEN, Metin, *Modernleşme ve Hukuk: Türkiye’de Ceza Adalet Sistemi ve Denetimli Serbestlik*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2018.
- [14] ULUDAĞ, Şener. “Onarıcı Ve Cezalandırıcı Adalet: Paradigma Değişikliğini Tetikleyen Şartlar”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Yıl 2011, Cilt:13 (4).
- [15] USTA, İbrahim / ÖZTÜRK, Hakan, “Denetimli Serbestlik”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Yıl 2010, Sayı 13, s. 7-46.
- [16] UYSAL, Osman, “XIX. Yüzyılda Osmanlı’da İç Güvenlik ve Asayişin Temini Açısından Kefalet Sistemi” *Balıkesir Üni. F.E.F. Tarih Kulübü Bülteni*, 2007/1.
- [17] YAVUZ, Hakan A., “Denetimli Serbestliğin Türk Ceza Adalet Sistemi İçerisindeki Genel Görünümü Üzerine”, *Adalet Dergisi*, Yıl: Ocak 2012, Sayı 42, s. 58-75.
- [18] YAVUZ, Hakan A., *Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik Sistemi*, Doktora Tezi, Ankara, 2011.
- [19] ZAFER, Hamide, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2015.